

Yatırımlar ve Yatırımları Gerçekleştirmek İçin Kredi Yeren Kuruluşlar

M.İzzet ÖZERDEM (*)

1. GİRİŞ

Yatırımlar, milletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında önemli derecede değişiklikler oluşturan olgulardır. Bu nedenle yatırımlar sadece iktisadi değil, sosyal, kültürel ve siyasi hayatın da değişkenidir. Artan nüfusa iş olanağı sağlamak, her geçen gün artan gereksinimlerini karşılamak, bireylerin milli gelirden alacağı payın miktarını artırmak için daha çok ve verimli yatırım mi ar yapmak İktisadi hayatı yükseltmekle kalmaz, sosyal, kültürel ve siyasi hayatın gelişmesine ve ilerlemesine de neden olur. Yatırımların, ulusların ve bireylerin yaşamına etkisi çok yönlüdür. Yalnızca iktisadi yaşamın değil, sosyal ve kültürel yaşamın da gelişmesini sağlayan harcamalar da yatırım sayılır.

Yatırım deyince akla iktisadi işletmeler gelmektedir. Ancak, yatırım yalnızca iktisadi işletmeler kurmak demek değildir. Elektrik, su, kara ve deniz yolu, haberleşme şebekesi, hastahane, okul yapımı gibi belirli ve iktisadi işletme görünümünde olmayan sahalara da büyük iktisadi kaynaklar ayrılır. Bu tür harcamalara "alt-yapı" yatırımları denir ve önemi çok büyüktür. İktisadi işletmelerin meydana gelmesini sağlayan yatırımların yapılması, alt-yapı yatırımları ile olasıdır.

önemli alt-yapı yatırımları tamamlanmadıkça üst yapı yatırımlarının yapılması, özellikle iktisadi işletmelerin kurulması, kısıtlı; kurulursa bile yatırım ve üretim maliyetleri pahalı olur ve dolayısıyla çoğu kez iktisadi değildir.

İktisadi anlamda yatırım, yeni üretim üniteleri kurmak, büyütmek ve yıpranan, teknolojisi eskiyen üniteleri yenilemek için milli gelirden ayrılan veya arttırılan kısımdır.

Ülke ekonomisinde istihdam ve gelir yaratan etmenlerden biri yatırım harcamalarıdır. Bu harcamalar, tüketim fonksiyonu ile birleşerek kısa devrede istihdamı ve milli geliri tavin ederler:

$$Y = C + I \text{ veya daha doğrusu}$$
$$Y = C(Y) + I$$

Dikkat edilcek nokta, tüketim fonksiyonu $C(Y)$, gelirin meydana gelişinde az çok kararlı, yerleşik değişkeni ifade ettiği halde; yatırımın, milli gelirden sınırlı ve çalkantılı hareketlere yol açabilecek olan hassas, dinamik faktörü meydana getirmesidir. Ekonomik dengeyi bir durumdan diğerine kaydıran nedenler arasında yatırımın bu bakımdan stratejik bir önemi olmak gerekir. Bu nedenle İktisadi işletmelerin kurulmasını veya yenilenmesini sağlayan ve yapılış amacına göre isimlendirilen yatırımların tanımı ve çeşitli yatırım kavramları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

2. YATIRIMIN DOLAYSIZ TANIMI VE ÇEŞİTLİ YATIRIM KAVRAMLARI

2.1. Brüt Yatırım

Genel olarak brüt yatırım, bir ekonomide belli bir dönem içinde, üretim için kullanılan gerçek (reel) sermayeye yapılan brüt eklemelerin değeridir.

(*) Madan Yüksak Mühendisi

En geniş anlamda yatırım, (ki burada belirtilen yurt içi yatırımdır) bir devre içinde üretilen ve dıştan alınan (ithal edilen) mallardan tüketim için veya dışa satılmıyarak (İhraç edilemeyerek) gelecek devreye aktarılan kısımdır. Bu tanımdan anlaşılması gereken yatırım şüphesiz gayri safi yatırım, yani brüt yatırımdır. Safi yatırım ise, gayri safi yatırımdan aşınma ve yıpranma payları çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısımdır.

Yukarıda verilen tanıma göre, stok artışlarının, başka bir deyimle ele alınan bir hesap devresi içinde üretimi tamamlanıp da Üreticiden tüketiciye geçemeyen bütün tüketim mallarının, hammadde ve aramalı miktarlarında devrenin başına göre devre sonunda meydana gelen bütün artışların da yatırım sayılması gerekir. İlerde, stokları da içine alan bir yatırım tanımına yer verilecektir. Ancak, milli muhasebe hesaplarında stok hareketleri gösterilmediği için, stoklardaki artışlar yatırım olarak dikkate alınmamaktadır.

Buna göre, bizde kabul edilen yatırım- bir devre içinde üretim mallarına yani bir üretim işleminde kullanılmak üzere üretilen mallara yapılan eklentilerdir.

Brüt yatırım tanımı içinde, yatırım amacına göre ayırımı yapılmış, çeşitli yatırım kavramları vardır.

2.1.1. Brüt yatırımın "Sabit sermaye" ve "Stok Yatırımı" olarak ayırımı

2.1.1.1. Sabit sermaye yatırımı: Bir ekonomide mal ve hizmet üretimini çoğaltmak ve özellikle gelecek dönemlerde tüketim olanaklarını arttırmak amacıyla üretim etmenlerinin belli bir dönem içinde gerçek (reel) sermayenin artırılması, düzenlenmesi, korunması için kullanılmasıdır.

Aşağıdaki yatırım türleri Sabit Sermaye yatırımı kapsamına girer:

A. Yenileme ve İdame Yatırımları: Dönem içinde aşınan, eskiyen, yıpranan veya hasar gören tesislerin korunması için üretim kapasitesi veya özellikleri değiştirilmeden yapılan yatırımlardır. Diğer bir deyimle, üretim etmenlerinin dönem içinde aşınan tesislerin üretiminde kullanılmasıdır.

B. Tamamlama Yatırımları: Dar boğazların giderilmesi, eksik kalmış noktaların tamamlanması veya yeni teknoloji kullanılarak tesis kapasitesi-

nin artırılması, mamul kalitenin düzeltilmesi amacıyla yapılan yatırımlardır.

C. Yeni Yatırımlar: Yenileme, idame ve tamamlama yatırımları dışında, yeni bir projenin gerçekleştirilmesiyle ilgili tesis yatırımlardır.

2.1.1.2. Stok Yatırımları: Genel yatırım tanımına dahildir. Çünkü-stoklar üretim mekanizmasının bir parçasıdır. Sürekli, düzenli ve rasyonel bir üretim ve dağıtım için optimal düzeyde hammadde, yarı ve tam mamul stokların varlığı zorunludur. Bu amaca hizmet ettiği sürece stoklar geniş anlamda bir üretim aracıdır.

Dönem içinde stoklardaki (hammadde, yarı-mamül ve mamul maddeler) değişim gözönüne alındığında yatırım; bir ekonomide belli bir dönem içinde üretim tesislerinin (Reel sermayenin) korunmasıyla arttırım için kullanılan kaynakların ve stoklardaki değişikliklerin değeri olarak da tanımlanabilir.

2.1.2. Brüt Yatırımın "Net Yatırım ve Yenileme ve İdame Yatırımı" olarak ayırımı

2.1.2.1, Net Yatırım: Tesislerin büyütülmesi, düzenlenmesi ve yeni kapasite eklenmesi için yapılan yatırımlarla, stoklarda dönem içinde olan artışları kapsar. Buna göre, her çeşit yeni yatırım, tamamlama yatırımları ve stok artışları net yatırımdır. Dönem içindeki brüt yatırımdan aşınma ve yıpranma karşılığı (hesabi olarak amortisman) çıkarıldığında net yatırım elde edilir.

2.1.2.2. Yenileme ve idame yatırımları: Bu yatırımların tanımı 2.1.1.1 A bölümünde belirtilmiştir.

2.1.3. Brüt Yatırımın diğer bir ayırımı; "Bağımsız ve Uyarılmış yatırımlar"

Yatırım konusunda dikkatimizi çekecek olan diğer iki şekildedir; Bağımsız (otonom) yatırımlarla uyarılmış (induced) yatırımlardır. Bağımsız veya otonom yatırım denildiği zaman, tüketim ve satış miktarına bağlı olmaksızın yapılan yatırımlar anlaşılır. Diğer bir deyişle, toplam safi yatırımdan, milli gelir seviyesinin ve o seviyedeki değişmelerin bir fonksiyonu olarak düşünülmesi mümkün olmayan yatırımlar Bağımsız (otonom) yatırımlardır.

Bağımsız Yatırımlar; gelecekteki ihtiyaç strüktürü, teknolojik gelişme ve devletin ekonomi politikası dikkate alınarak, yeni bir gelir kaynağı elde etmek amacıyla yapılan yatırımlardır. Devletin, milli gelirin arttırılması, kamu gereksinimlerinin giderilmesi, insangücünün eğitilmesi, alt yapının oluşturulması amacıyla yaptığı yatırımlar da bağımsız yatırımlardır.

Uyarılmış Yatırımlar ise, milli gelirden meydana gelecek bir değişimin tüketim harcamalarıyla satış miktarına yansımından etkilenecek (yani onlarla "Uyarılmış" olarak) yatırımcıların yapmaya karar verdikleri yatırımlardır.

Bu tanımlara göre Bağımsız Yatırım, maliyet ve fiyat unsurlarının alacağı yöne ve ona etkili teknolojik gelişmelere bağlı bulunur. Henüz gelişmemiş bir bölgeyi kalkındırmak için devletin yol^antral vb. şeklinde girişeceği yatırımlar da bu grupta kabul edilir. Savaş ekonomilerinde ve genellikle güdümlü ekonomilerdeki yatırımların çoğu bağımsız yatırımlardır, örnekleri çoğaltabiliriz.

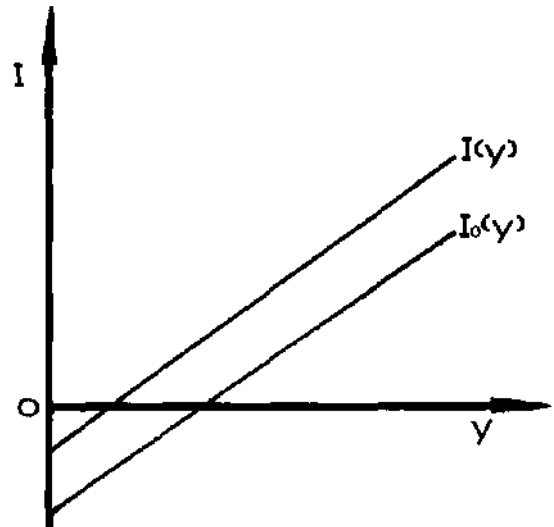
Teknolojik ilerlemenin sağladığı olanaklardan yararlanarak, eskimiş bir makinayı daha düşük maliyetle çalışan yenisiyle değiştirmek söz konusu olunca bağımsız bir yatırımla karşılaşırız. Buna karşılık, tüketim ve satış miktarlarında oluşan artışa adım uydurmak için eldekine eklenmesi gereken bir makinanın satın alınması ise "uyarılmış" yatırımdır.

Şekil 1'e göre, yatırımlar milli gelirden bağımsız olarak verilecek kararlarla belirlenmiştir.

Şekil 2'de ise, yatırımlar, milli gelirin bir fonksiyonu $I(Y)$ olarak görülmektedirler ve yatırımlar, milli gelir eksenini belli bir noktada keserek yükselen doğrulardır. Diğer bir deyişle, milli gelirin çok düşük olduğu bir noktada firmalar yeni ve olumlu yatırımlara girmektense eldeki stoklarını eritmeyi

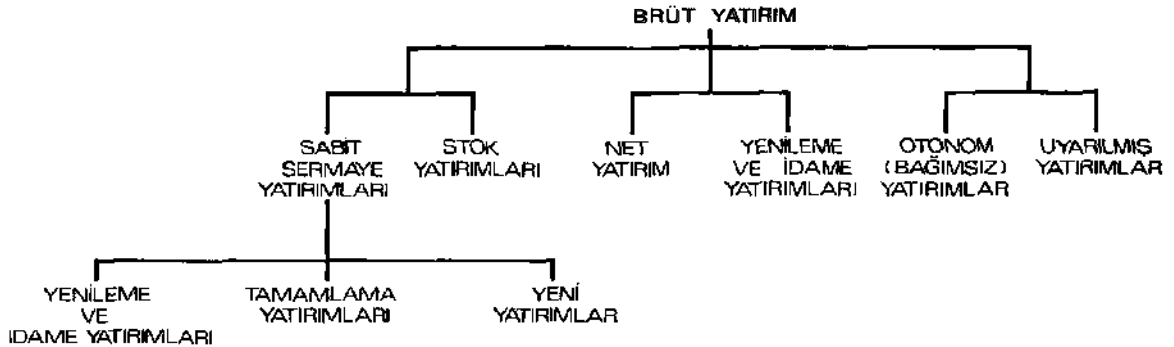
Şekil 1 - Millî Gelir ve Bağımsız Yatırımlar

Şekil 2 - Millî Gelir ve Uyarılmış Yatırımlar

yeğleyeceklerdir. Bu durum, negatif yatırımdan başka bir şey değildir. Gelir arttıkça uyarılmış yatırımlar da yükselmektedir.

Brüt yatırım kavramı ilişkileri:

3. YATIRIMIN DOLAYLI TANIMI

Yatırım, bir dönem içinde üretilen ve dıştan alınan mal ve hizmetlerin özel sektör ve devlet sektörü tarafından tüketilmeyen ve dışa satılmayan kısmıdır. Bu tanıma göre, belli bir devrede özel tüketim, devlet tüketimi ve dışa satılan her türlü mal ve hizmetler dışında arzedilen mal ve hizmetlerin değeri yatırımdır. Burada yatırım, nelerin yatırım olmadığı belirtilerek dolaylı olarak tanımlanmıştır. Nelerin yatırım olmadığını örnekler vererek inceleyelim:

3.1. Kıymetli evrak alımı ve sermayeye katılmalar gibi yatırımlar "mali" yatırımlardır. Bunlar, tanımı yapılan gerçek yatırım kapsamının içine girmezler.

3.2. Tüketim mallarıyla, özellikle dayanıklı tüketim mallarıyla yatırım arasında bir sınır çizmek gereklidir. Mal çeşidine göre tüketim veya yatırım malı ayırımı yapmak zordur. Bu nedenle, yatırım ve tüketim malı ayırımı, malın kullanılış şekli ve kullanıldığı yere göre yapılır. Örneğin, bir bakkal tarafından alınan buzdolabı, dükkanda kullanılıyorsa yatırım malıdır; evinde kullanılıyorsa tüketim malıdır. Bu bakımdan mobilya, ev eşyası gibi Ömürlü mallar yatırım malı değildir. Bir dönem için üretilen mallar tüketici üniteleri tarafından satın alındığında, mallar ömürlü olsa bile tüketim malı sayılır.

Kamu İdari hizmetleri İçin alınan donatım (Mefruşat) yatırım sayılmaz. Üretime yönelen işletmelerin sabit sermaye hesabına eklenen donatım alımı ve genel olarak yeni projelerin donatımı ile ilgili olarak yapılan harcamalar yatırımdır.

3.3. Yurt içinde kullanılmış olan üretim araçlarına sahip olmak makro (genel) ekonomi açısından yatırım sayılmaz. Bir işletme için (mikro açıdan) kullanılan işmiş yatırım malının alınması yatırımdır. Buna karşılık malı satan işletme aynı değerinde negatif yatırım yapmıştır. Ekonominin bütününde yeni bir yatırım meydana gelmemiştir.

3.4. Arsa ve arazi alımı da, üretilmiş bir mal olmadığına göre, genel ekonomi yönünden yatırım sayılmaz. Buna karşılık arsanın düzenlenmesi, arazinin İslahı ve yeni arazi kazanılması İçin yapılan harcamalar yatırım harcamalarıdır. İşletme ekonomisi açısından ise arazi ve arsa alımı sermaye hesabına girdiğine göre yatırım olarak kabul edilir.

3.5. Merkezi ve yöresel idare masrafları, görevlilerin maaşları, kamu idaresinin donatım alımları,

milli savunma masrafları cari harcamalar olup yatırım kapsamı dışındadır.

3.6. Araştırma ve Eğitim Harcamaları, bir üretim aracı olan insanın verimliliğini birden fazla yıla yayılarak bir şekilde arttırdığına göre eğitimin yatırım sayılması gerekir. Ancak yatırım kavramının bu kadar geniş tutulmasının ekonomik tahlil bakımından büyük bir yararı yoktur. Genel şekilde eğitim insanların her çeşit yeteneklerini, bu arada üretimdeki yeteneklerini arttırabilir» de, bu bağ çok yaygındır ve eğitimin amacı da üretimle doğrudan doğruya ilgili değildir.

Mesleki teknik öğretimin, üretimde verimliliğin artışı ile ilişkisi daha yakındır. Ancak burada da devletin veya özel teşebbüsün yaptığı teknik eğitim uğraşlarının hangi sektörde yatırım olduğunun aynı masında büyük güçlük vardır ve bunun pratik faydası da azdır.

İşyerinde ve işbaşında yapılan eğitim harcamaları ile belli bir projenin yapılması için gerekli eğitim harcamaları yatırım sayılır.

Üretim işlemlerinde bulunan kuruluşların kendi konularıyla ilgili olarak bir yatırımın gerçekleştirilmesi veya yatırımların belirli bir şekilde yapılmasına yönelik araştırmalar için yapıları harcamalar yatırım sayılır.

4. SABİT SERMAYE YATIRIMLARIYLA İLİŞKİLİ ÖRNEKLER

Sabit sermaye malları, makina, yapı tesisleri, donatım, ulaştırma araçları ve bunlar gibi ömürlü uzun üretim araçlarıdır. Diğer bir deyimle işletmelerde sabit sermaye hesabına alınıp da, toplam harcaması kullanıma göre yıllara bölünerek maliyet hesabına amortisman olarak geçen mallardır. Başlıca iki gruba ayrılırlar:

4.1. Yapı Tesis ve Onarımlar (genel olarak inşaat yatırımları)

4.1.1. Arazi Düzenlemesi (tanzimi):

Üretim amacıyla bir yıldan fazla süreyle kullanılmak üzere arazide yapılan her türlü tesviye, tarla açma, kanal açma, kullanılır hale getirme, arazi kazanılması vb. harcamaları yatırım sayılır. Her yıl tekrar açılması gereken kanallar, tesviye işleri için yapılan harcamalar yatırım sayılmaz. Örneğin, bir şahsın özel bir park yapması yatırım sayılmaz. Buna karşılık bir stadyum, bir at yarışları sahası (hipodrom) düzenlemesi İçin yapılan harcamalar yatırımdır.

dır. Çünkü son durumda halk için bir hizmet üretilmesi söz konusudur.

Belediyelerin halk hizmetine sunmak için yaptıkları parklar, süsleme harcamaları, kolektif refah yatırımları sayılır. Ancak, bu çeşit eylemler de o yıl içinde halk tarafından doğrudan tüketilirler. Bu nedenle her yıl yeniden yapılan hizmetler yatırım değildir. Sadece bir yıldan fazla kalacak tesislere yapılan bu çeşit harcamalar belediyelerin refah yatırımları arasında sayılabilir.

4.1.2. İnşaat:

Her çeşit inşaat, yapıldığı yıllara bağlanarak o yılların yatırımı sayılır. Böylece başladığı yıl bitmeyen, birçok yıllara yayılan tesislerde her yıl içinde inşa edilen kısım, o yılın yatırımıdır.

Konutlar tamamlandıktan sonra sürekli olarak yarar üretirler. Konutça arzedilen faydanın kullanılması, yani iskan bir tüketimdir. Buna karşılık, fayda üretecek konutun inşası yatırım, bununla ilgili olarak yapılan harcamalar yatırım harcaması sayılabilir.

Yalnızca milli savunma hizmetlerine ayrılmak üzere yaptırılan İnşaat yatırım sayılmamaktadır. Milli savunma tesislerine ait inşaat, maliyeti bakımından yatırım olmakla beraber, tahsis yönü bakımından yatırım sayılmamaktadır. Çünkü bu inşaatın İktisadi gelişmeyle ne doğrudan ilgisi vardır, ne de fertlerin refahı üzerinde dolaysız bir etkisi vardır. Milli savunma hizmetine tahsis edilmiş her türlü bina, inşaat vb. sivil hizmetlere tahsis edildiği halde yatırım olarak cari değerince hesaba alınmak gerekir. Aynı şekilde sivil hizmetler için yapılan binaların, harcama yapılan yıl içinde milli savunmaya devri de yatırımın eritilmesi (desinvestment) sayılmalıdır.

4.1.3. Bakım-İdame ve Büyük Onarım:

inşaat yatırımlarının hizmetini sürekli kılmak için yapılan bakım ve idame masraftan cari harcama sayılır, yatırım sayılmaz. Çünkü bu yolla kapasitesine uzun süreli yeni bir ekleme yapılmamaktadır. Bu çeşit bakım ve idame harcamalarının etkileri bir yıldan öteye geçse bile, ana olarak gayrimenkulu ve tesisi kullanılabilir halde tutmak için yapılan harcamalardan oldukları durumlarda yatırım sayılmazlar, örneğin: Bina için her çeşit boya, badana, sıva, d anı aktarma, camlan değiştirme ve binaya Önemli değişiklik getirmeyen ufak tamir masraftan

yatırım sayılmaz. Ancak binanın ilk inşasında, binayı kullanılabilir halde teslim edinceye kadar yapılan bütün harcamalar yatırımdır. Ayrıca, büyük onarım masraftan da yatırım sayılır. Büyük onarım harcamalarını, tamir ve bakım harcamalarından kesin bir şekilde ayırmak için elimizde açık bir gösterge yoktur. Ancak, şu noktalara dikkat edilmelidir. Yapılan tamirin alışılmış dışı olması, binanın Özelliklerini değiştirip açıkça iyileştirmiş olma», bu etkinin uzunca süre sürmesi, harcanan paranın binanın değerine göre Önemli olması gibi koşulların birlikte varlığına bakılmalıdır.

4.2. Makina ve Teçhizat:

Yapımcının, üretim sürecinin bir yıldan uzun zaman kullanmak üzere satın aldığı veya yaptığı makina ve teçhizat malzemesi yatırım sayılır. Alındığı yıl içinde yıpranıp Ömrü tükenen malzeme ise yatırım sayılmaz; işletmenin yapım için yaptığı cari giderlerden sayılır.

Fabrika binaları, uzun ömürlü üretim aletleri, üretimde kullanılan taşıtlar, gemiler, uçaklar, diğer ömürlü aletlerin yapımı ve elde edilişi yatırımdır. Bir yıldan fazla kullanılmayan üretim araçları yatırım sayılmazlar.

Yatırım malzemesi özelliklerinde olan ve yukarıda sözü edilen araçları iyi bir halde tutmak için yapılan bakım ve idame uğraşından da yatırım sayılmaz. Ancak, makinalar üzerinde etkisi birden fazla yıla yaygın esaslı tamir ve onarımın yatırım sayılması gerekir, örneğin; bir makinada bir motorun değiştirilmesi, esaslı bazı parçaların yenilenmesi vb. Burada da kesin sınır çizmeğe yarayacak bir gösterge bulunamaz. Ancak ampirik olarak, yapılan onarımın makina değerine göre önemli bir oran tutup tutmadığına bakmak gerekir.

5. YATIRIM KAVRAMLARININ AÇIKLANMASIYLA İLGİLİ NOT

Yatırım harcamalarının gerçekleşmesinde genel olarak mal ve para akımı aynı dönemde olabilir. Bu takdirde ödeme ve bedel, hem parasal ödeme nemde fiziki yatırım olarak değerlendirilir.

Yatırımla ilgili ödeme yapılmış (avans, akreditif gibi) ve henüz mal ve hizmet elde edilmemiş veya

aşağıda belirtilen saptama noktalarına göre proje için kullanılmamış ise ödeme tutarı yalnız parasal ödeme olarak algılanır.

Yatırımla ilgili mal ve hizmetin elde edilmesine veya proje için kullanılmasına karşın, o dönem içinde ödemesi yapılmamışsa, elde edilen mal ve hizmetin bedeli yalnızca fiziki yatırım olarak algılanır.

Genel olarak mal akımı (fiziki yatırım) saptama noktası mal ve hizmetin proje için kullanılması anıdır. Durumun özelliğine ve kuruluşun muhasebe sistemine göre malın yatırımcı kuruluşça elde edilmişinden proje için kullanılması veya hakediş raporlarının onaylanmasına kadar herhangi bir saptama noktası seçilebilir. Bu durumda diğer saptama noktalarında ve diğer dönemlerde malın kaydı yapılmaz. Para akımı saptama noktası verilen emir veya kasa fişinin kesilmesidir.

Aşağıda belirtilen örneklerden herhangi birisi parasal veya fiziki yatırım olarak kabuledilebilir.

Parasal ödeme örnekleri:

- Yatırımla ilgili her türlü peşin ödemeler,
- Yatırımla ilgili dış avans (açılan Akreditifler),
- Yatırımla ilgili İçerde firmalara Ödenen avans,
- Yatırımla ilgili olarak müteahhitlere ödenen avanslar.
- Müteahhitlere veya firmalara yatırımla ilgili hakediş raporu için yapılan ödemeler vb.
- Kesinleşmiş kredi kullanımı.

Fiziki Harcama (Fiziki yatırım) Örnekleri:

- Mal ve hizmetin yatırımcı kuruluşa aktarımının parasal değeri, (malın anbara girişi)
- Anbardan proje gerçekleştirilmesi için dönem içinde çıkan malların parasal değeri, (Malın anbara veya işyerine gelişi için yapılan nakliye, sigorta, gümrük vs. harcamaları eklenecektir).
- Proje için kullanılan hizmetlerin parasal değeri,
- Taahhüt işlerinde hakediş raporlarının düzenlenmesi vb.,

Sonuç olarak; Yatırım deyimi, mal ve hizmet üretimine, üretimi geliştirmeye, üretimi arttırmaya, ürün ve üretimin niteliğini iyileştirmeye yönelik kuruluşların uğraşları ile ilgili, bina, makina, donanım, donanım, taşıma araçları gibi nesnel olan veya işletme, buluş, ayrıcalık, patent, konulan marka, lisans hakları gibi nesnel olmayan sabit kıymetlerin

eldesi veya bunların yapılan eklentiler şeklinde anlamak veya kabul etmek uygun görülmektedir.

Aynı görüşlerin ışığı altında, "Normal bakım, tamir ve temizleme giderleri dışında, birinci kısımdaki yatırım deyimine giren sabit kıymetlerin, İktisadi değerlerini arttıracak nitelikte olan esaslı onarımlar da yatırım sayılır. Yine aynı sabit kıymetleri önceki normal durumlarına getirmek amacıyla yapılan her tür yenilemeler de yatırım tanımına girer".

Ancak burada, yatırım deyimine konulmak istenen sınırlamalar tamamen Özne görünümde olup, yatırımları finanse edeceğinin nesnel koşulları, krediyi verecek kuruluşun yaptırımlarına (müeyyidelerine) ve kuruluş yasalarına bağlıdır.

Herhangi bir yatırımın kredi veren kuruluşlarca finanse edilebilmesi için:

- a. Yetkili kurumlarca karara bağlanmış olması,
- b. Proje durumunda olması,
- c. Verimlilik durumunun, en uzun süreye göre hesaplanacak taksitlerin ödenmesine uygun olması gerekmektedir.

6. FİNANSMAN KURULUŞLARI

Bunlar, herhangi bir yatırımın gerçekleşmesi için, orta ve uzun dönemli kredi veren kuruluşlardır. Herhangi bir yatırım, özkaynaklardan finanse edilemeyeceği zaman uygun koşullar altında yabancı kaynaklardan elde edilecek kredilerle finanse edilir.

Bu yabancı kaynaklar; İç finansman kuruluşları ve Milletlerarası dış finansman kuruluşlarıdır.

6.1. İç Finansman Kuruluşları

Bunlar kredi veren yatırım ve kalkınma bankalarıyla, ticari bankalar ve özel amaçlar için kurumuş bulunan:

- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
- Sınai Yatırım ve Kredi Bankası,
- (DESIYAB) Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası,
- Devlet Yatırım Bankası,
- T.C. Turizm Bankası,
- Sünerbank,
- Türkiye Halk Bankası,
- Etibank,

Denizcilik Bankası,
Ziraat Bankası ve
Ticari Bankalar

Biz burada yalnız iktisadi devlet teşekküllerinin finansmanını sağlayan Devlet Yatırım Bankası'ndan kısaca sözedeceğiz.

Devlet Yatırım Bankası:

Devlet Yatırım Bankası, İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin, yıllık programlarında yer alan yatırımlarının finansmanı için Amortisman ve Kredi sandığı yerine kurulmuştur.

Bankanın kaynaklarını, kendi öz kaynağı ile Devlet Bütçesi'nden yapılan transferler, sosyal güvenlik fonları (Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı vs'), yurt içi ve milletlerarası finansman kurumlarından sağladığı krediler oluşturmaktadır.

İktisadi Devlet Teşekkülleri, programa giren yatırımlarının öz kaynaklarından karşılayamadıkları kısmını, Devlet Yatırım Bankası'nın finanse etmesini isterler. Kaynak olanaklarına göre bu istekler karşılanır.

Bankanın açtığı kredilerin zamanlaması 5 ile 20 yıl arasında değişmekte, 20 yıldan fazla zamanlı kredi verildiği de görülmektedir.

Banka, Maliye Bakanlığı'na bağlıdır. Sadece kamu (İktisadi Devlet Teşekkülleri) yatırımlarına orta ve uzun zamanlı kredi açar. Özel sektör ile ilişkisi yoktur.

6.2. Milletlerarası Dış Finansman Kuruluşları:

Milletlerarası dış finansman kuruluşlarını şöyle sıfırlayabiliriz.

6.2.1. Belirli projelere kredi açan kuruluşlar:

- Dünya Bankası (IBRD) (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası)
- Milletlerarası Kalkınma İşbirliği (IDA)
- Milletlerarası Finansman Kurumu (IFC)
- Eximbank
- AID

- Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomu
- Avrupa Yatırım Bankası (AYB)
- Avrupa Kalkınma Fonu (AKF)
- Avrupa Kömür Çelik Birliği Yatırım ve Kredi Şubesi

6.2.2. Merkez Bankası'na Kredi Açan Kuruluşlar:

- Milletlerarası Para Fonu (IMF)
- Avrupa Para Fonu (EMA)
- Milletlerarası Ödemeleri Denkleştirme Bankası (BİZ)

Bu finansman kuruluşlarından memleketimiz için önemli olanlar üzerinde durulacak, yapıları, sermaye ve kaynakları ile kredi şartları incelenecektir.

Dünya Bankası (IBRD) Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası):

Devletler yasası İlkelerine dayalı ve Birleşmiş Milletler örgütü'ne bağlı olarak anonim şirket şeklinde 1945 yılında kurulmuştur. Milletlerarası bir kamu kuruluşudur. Bankaya üye olmanın birinci koşulu, Milletlerarası Para Fonu (IMF)'na üye olmaktır. Bankanın idaresi, denetleme kurulu, direktörler meclisi ve Genel Müdürün elindedir.

Dünya Bankası, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra yanan ve yıkılan ülkelerin yeniden yapılması için, finansman kaynaklarını ayırmışken, bu gün daha çok, az gelişmiş ülkelere kredi açma politikasını benimsemiş bulunmaktadır.

Bankanın sermayesini (Türkiye dahil) üye memleketler sağlamıştır. Sermaye payları ile oy hakları arasında ilişki vardır. Sermayesi yanında, dünya sermaye piyasalarından aldığı ödünçler, verdiği kredilerin kaynağını oluşturmaktadır.

Dünya Bankası hem özel ve hem de resmi sektöre kredi vermektedir. Ancak öze! sektöre açacağı krediler için hükümet garantisi istemektedir.

Elektrik ve ulaştırma sektörlerinde yer alan alt yapı yatırımlarının finansmanına birinci derecede önem vermektedir. Yurdumuzda yapılan liman, baraj, yol ve silolar için Dünya Bankası'ndan kredi alınmıştır. Özel sektör yatırımları için, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası yoluyla sinai yatırımlara

kredi açılmış ve açılmaktadır. Açılan kredilerle, projelerin daha çok dıştan alınacak mal ve hizmetleri finanse edebilmektedir. Bu haliyle kredi bir döviz kredisi olmaktadır.

Kredinin enaz ve ençok miktarları sınırlandırılmamıştır. Kredinin zamanlaması 2 ile 8 yıl ödemesiz devre dahil olmak üzere 15-25 yıl arasında değişmektedir.

Özel sektörün Dünya Bankası'ndan isteyeceği krediler için Maliye Bakanlığı'na yatırım projeye başvurulması gerekir. Maliye Bakanlığı gerekirse isteği Dünya Bankası'na iletir.

Milletlerarası Kalkınma İşbirliği (IDA):

Dünya Bankası'nın katılımı olan ve 1959 yılında kurulan bir finansman kurulusudur. Üye ülkelerin sermaye payları Dünya Bankasındaki paylara göre ve bu oranlara göre ayarlanmıştır. IDA'nın üyesi az gelişmiş ülkelerin sermaye payları azdır. Bu payların bir kısmı değiştirilebilir (konvertibl) döviz bir kısmı da kendi paralarıyla Ödenmiştir. Bu birliğe Türkiye de üyedir.

IDA yasal açıdan ve parasal yönden ayrı bir kuruluş olmakla birlikte, idare ve söz hakkı Dünya Bankası'nın organları elindedir.

Birliğin özelliği, az gelişmiş ülkelere daha uygun koşullarla kredi vermektir. Kredilerin, faizsiz ve 50 yıla kadar zamanlı olduğu, geri ödemelerin krediyi alan memleketin milli parasıyla ödenmesi koşullarına bile raslantığı görülmüştür.

IDA'nın kaynakları sınırlı olup Dünya Bankası gibi yaygın bir uygulaması yoktur.

Milletlerarası Finansman Kurumu (IFC):

Dünya Bankası'nın katılımıyla ve anonim şirket yapısında 1956 yılında kurulmuştur. IFC de yasal ve parasal açıdan özel bir kuruluş gibi görünmekle birlikte Dünya Bankası'nın bir katılımı olduğundan idare de ondadır. Yani gerek Dünya Bankası'nın ve gerekse Milletlerarası Kalkınma Birliği (IDA) ve Milletlerarası Finansman Kurumu (IFC)'nu idare edenler aynı organlardır. Bu birliğe karşın statüsü ve prensipleri değişiktir.

Bankaya Türkiye de ortaktır.

Milletlerarası Finansman Kurumu'nun (IFC) kuruluş amacı, özel girişimi az gelişmiş memleketlerde yatırım yapmaya özendirme ve özellikle bu memleketin özel teşebbüsünün yatırımlarını desteklemektir. Bu uğraşlarını yürütürken kurum, özellikle özel sektöre ilişkin girişimlerin sermayelerine katılmak, bunlara kredi vermek, yerli ve yabancı girişimcilerle deneyimli idarecileri bir araya getirmekle yeni yatırımlara olanak hazırlamak, yabancı sermayeyi az gelişmiş üye memleketlere yönelmek ve buralardaki sermaye ve kredi kuruluşlarını desteklemek, onlara ortak olmak veya açacağı kredilere aracılık yaptırmak, sonunda geri kalmış memleketlerin özel sektörünün sanayi ve madencilik yatırımlarını özendirme şeklinde bir uygulamayı sürdürmektedir.

Milletlerarası Finansman Kurumu (IFC), bir kredi bankasından çok bir yatırım kuruluşu yapısındadır, özel teşebbüse sadece kredi açması yanında hem kredi vermesi ve hem de sermayesine katılması bunu göstermektedir. Ayrıca açacağı krediler için devlet garantisi şartını aramamaktadır. Sermayesine katıldığı bir özel kuruluşun hisse senetlerini, ilk fırsatta özel teşebbüse aktarmakla ayrılmayı prensip olarak kabul etmiştir. Sermaye katılım payını aktarmaya kadar yalnız kardan hisse almaktadır. Özel teşebbüsün sermayesine katılım oranı prensip olarak % 50'nin altındadır. Sermayesine katıldığı özel teşebbüse ayrıca kredi de vermektedir.

IFC'nin özel teşebbüse açtığı kredilerin zamanlaması, 2 ile 7 yıl ödemesiz devre olmak üzere 8 ile 12 yıl arasında değişmektedir. Alt-yapı yatırım kredisi olmadığından, Dünya Bankası kredi faizlerine göre, IFC'nin kredi faizleri daha yüksektir. Kredinin alt limiti 100 bin dolardan başlar. Sermayesine katılacağı firmalara ayrıca açacağı kredinin alt ve üst sınırı yoktur.

IFC'den kredi almak için doğrudan doğruya Kurumun merkezine başvurulabileceği gibi Türkiye Sınai Kalkınma Bankası yoluyla da istemde bulunulabilir.

Ex im bank (Export-Import Bank Washington):

Banka Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ticare-

tini geliştirmek amacıyla yabancı gerçek ve tuzel kişilere ve hukuemetlere (ozel ve resmi sektore) kredi vermek icin 1934 yılında kurulmuş bir Amerikan finansman kurumudur. Sermayesi yanında Amerika Birleşik Devletleri hazinesinden de kredi alarak müşterilerine ödemede bulunur. Amerika Birleşik Devletleri'nin dışa satım firmalarının finansman ve sigorta işlemlerini de yürütür ve aracılık yapar.

Projeye bağılı yatırımlara, en fazla proje tutarının % 50'sine kadar kredi açar. Bu kredi ile projenin dış finansmanı karşılanır. Kredinin zamanlaması 5-20 yıl olup Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı mal ve hizmetlerin ödemesinde kullanılma koşulu vardır. Dış ticaret kredilerinde zaman 5 yıl, dıştan alım garantilerinde 6 ay ile 5 yıl arasında değişmektedir. % 8 ile 9 olan kredi faiz ve ana para taksitleri 6 aylık taksitlerle ve dolar olarak ödenmektedir.

Eximbank'a yapılacak kredi istemleri Maliye Bakanlığı kanalıyla veya bu Bakanlığın izniyle doğrudan doğruya da olur. Kredi istekleri, proje (Projenin karlılığı ile ilgili verilere geniş yer verilmelidir) ve son Uç yılın bilanço ve kar-zarar cetvelleri ile satın alınmak istenen mal ve hizmetlerin listesi eklenmeli ve iç finansman kaynaklarının neler olduğu, nasıl sağlanacağı belirtilmelidir.

AID (Agency for International Development):

AID, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1961 tarihli dış yardım yasasına göre yeniden düzenlenmiş ve bağımsızlıklarını korumak isteyen memleketlerin ekonomik kalkınmalarına yardım için kurulmuş bir örgüttür.

Kredi işlemleri, bir banka aracılığıyla yürütülür. Krediler, uzun zamanlı, Ödemesiz devreli, çok düşük faizli olarak verilmekte veya kısmen veya tamamen bağış şeklinde olmaktadır. Bugün 10 yıla kadar ödemesiz devre ve 40-50 yıla kadar yükselen zamanlı kredilere rastlanmaktadır.

Başvuru Maliye Bakanlığı'na, AID kredilerine ilişkin Özel kredi istek formları doldurulduktan sonra yapılır. Maliye Bakanlığı uygun görürse AID'ye iletir. Bu örgütçe de uygun bulunduğu anda; hükümetler adına kredi anlaşması imzalanır.

Krediler projeye verilmektedir. Uygulamada borçlu, Maliye Bakanlığı olmakla beraber, kredi açılacak projenin mali, ekonomik ve teknik yönden tutarlı karlı ve verimli olması, iç finansmanın sağlam ve garantili olması gibi şartlar aranır. Kredi akıldiktan sonra ve projenin gerçekleşmesi aşamasında, sağlanacak mal ve hizmetlerin projeye uygun olarak seçilip seçilmediği ayrıca AID tarafından denetlenir.

AID Kredileriyle dıştan alınacak mal ve hizmetlerin Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı olması ve taşı m alan n en az % 50 sinin Amerika Birleşik Devletleri bayraklı gemilerle yapılması koşulu aranır.

Türkiye Yardım Konsorsiyumu:

Türkiye Yardım Konsorsiyomu 1962 yılında kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve bir çok Batı Avrupa ülkeleriyle milletlerarası finansman kuruluşları konsorsiyumun üyesidir.

Konsorsiyumdan alınan krediler program kredileri, proje kredileri ve borç erteleme kredileri şeklinde olmaktadır.

Yıllık programlarda yer alan yatırımların veya belirli yeni bir projenin yahut geliştirmenin dış finansman gereksinimini karşılamak için konsorsiyum kredileri açılır. Kredinin zamanlaması, 7 yıl ödemesiz devreden sonra en çok 25 yıl olmaktadır.

Konsorsiyum, krediyi Özellikle resmi sektöre vermekte ve anlaşmalar hükümetle yapılmaktadır.

Avrupa Yatırım Bankası:

Banka, ortak pazar (AET) anlaşmasıyla ve bu örgütün bir yan kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. Tuzel kişiliği bulunan bir mali kurumdur. Ortakların AET memleketleri oluşturmaktadır.

Sermayesi yanında, milletlerarası sermaye piyasalarından sağladığı kaynaklardan Ortak Pazara üye memleketlerin bölgesel dengesizliklerini düzeltmek ve az gelişmiş aday ülkelerin kalkınmasını desteklemek amacıyla kredi verir.

Avrupa Yatırım Bankası, verdiği kredilerde, ana ilke olarak, ortak pazarın gerçekleşmesine katkısı-

nı her zaman göz Önünde tutar. Banka ortaklıklar kurmaz ve işletmelerin yönetimine katılmaz, kredi ile alınacak mal ve hizmetlerin Milletlerarası ihaleye çıkartılması şartını koyabilir.

Avrupa Yatırım Bankası'nın açtığı krediler, bölgesel kalkınma kredileri, sanayide bünye değişikliği kredileri ve üye memleketlerin ortak amaçlı projelerinin finansmanı şeklinde olmaktadır.

AET ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmanın 2 numaralı protokolü kurallarına göre ve Türkiye'nin ekonomik yönden hızla kalkınması amacıyla Avrupa Yatırım Bankasından kredi açılmaktadır.

Resmi ve özel sektörün faydalanabildiği krediler, alt yapı yatırımları için okluğu kadar özellikle, döviz kazandırıcı yönü ağır olan sınai projelere verilmektedir. Alt-yapı yatırımlarında zamanlama, sekiz yıla kadar ödemesiz devre olmak üzere 30 yıldır. Yıllık faiz % 2,5 tur. Sınai yatırımlarda zaman daha kısa tutulmakta (12-16 yıl) ve faiz % 7 ye kadar çıkmaktadır. Kredi Özel Sektöre açıldığı zaman Türk Hükümeti'nin garanti vermesi istenmektedir. Sağlanan kredilerle mal ve hizmet satın alınmakta, satın alma ihale suretiyle yapılmaktadır. Ancak ihalelere AET memleketleri katılabilmektedir.

AET ile Türkiye arasındaki ortaklık anlaşmasına bağlı mali protokollere göre Avrupa Yatırım Bankası eliyle Türkiye ye verilmesi karar altına alınan

kredi yıllara bölünmüştür. Her yıl, o yıla düşen kredi tutarı Türkiye Sınai Kalkınma Bankası aracılığıyla kullanılmaktadır. Kredinin en az % 30'u özel Sektör yatırımlarına verilmektedir.

Özel Sektör girişimcileri, krediden yararlanabilmek için, projeleriyle Maliye Bakanlığı'na başvurmaları gerekir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın da görüşünü alan Maliye Bakanlığı, istemin uygun görülmesi durumunda Avrupa Yatırım Bankası'na gönderir. Banka da uygun gördüğü zaman Hükümetimizle bir finansman anlaşması imzalar.

KAYNAKLAR

1. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yayını No:
DPT: 741-KD :44ve
DPT:757-KD:50
2. Yatırım Kavramı ile ilgili açıklama
DPT-Dök. 3.6.4. (b)
3. Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendiril mesı-Devlet Yatırım Bankası-Cilt: I-II
4. Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Kredilendirilmesi Mevzuat ve Uygulama Esas ve Usulleri-O.OrhanBali-1977